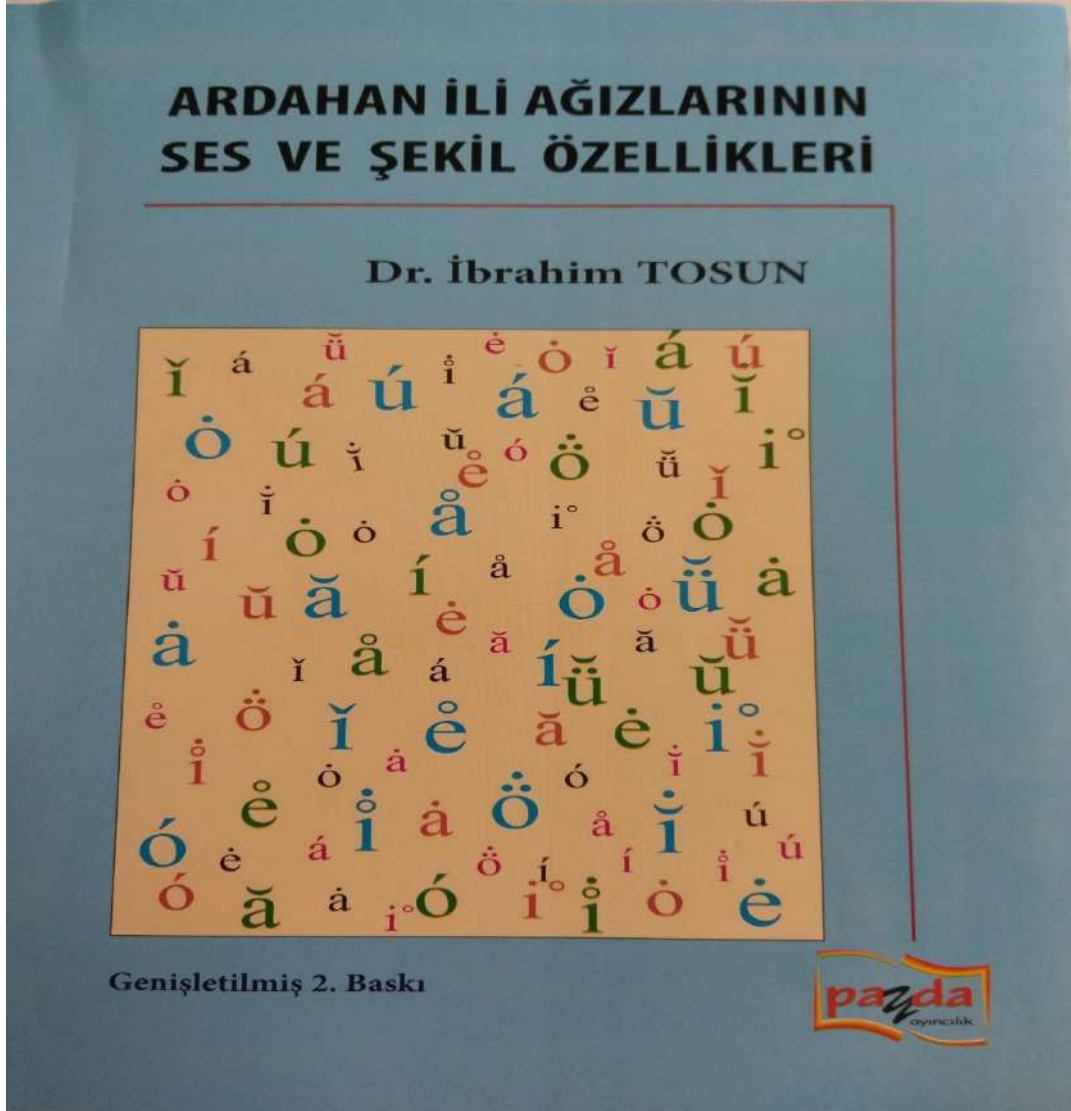

TOSUN, İBRAHİM (2016) ARDAHAN İLİ AĞIZLARININ SES VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ (İNCELEME-METİN), GENİŞLETİLMİŞ 2. BASKI, PAYDA YAYINCILIK, ANKARA

Ali KOÇ¹

“Ağız” terimini Buran, “*Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*” adlı kitabında; “*Bir dil alanı içinde yer alan farklı konuşma biçimlerinden her biri*” olarak tanımlamakta ve her Türk yazı dilinin kendine özgü ağızları olduğunu belirtmektedir (Buran, 2015: 40). Türk

¹ KOÇ, ALİ (2017), Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi; Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi alikoc@munzur.edu.tr

yazı dilleri özellikle de Anadolu ağızları üzerine yapılan bilimsel çalışmaların Türkoloji sahasında önemli bir yeri vardır. Ağızlar; dilin yapısı, işlevsel durumu (yaygınlığı) ve gelişimi bakımından da yapılan dil çalışmalarına kaynaklık eder. Kaynak kişilerden elde edilen derlemelerin deşifre edilmesiyle oluşturulan (yazıya aktarılan) metinlerde bazen eski Türkçe kalıntı kelimeleri, gramer yapılarını ve bazı dil konularını anlamak mümkün olabilmektedir. Erdem; Etimolojik tahliller yapılırken de aynı zengin kaynağa başvurmanın ne kadar hayati olduğunun son yıllarda yapılan birçok çalışmadan anlaşıldığını, ağızların, gerek yabancı kelimelere karşılıklar bulma gerekse dil üzerine yapılan uygulamalarda araştırmacıya fikir verme açısından çok büyük öneme sahip olduğunu (Erdem, 2003:178) belirterek ağız araştırmalarının önemini ve amaçlarını çeşitli açılardan belirtmiştir. Bundan dolayı ağızlar; dilin yapısının, işlevinin ve gelişiminin yani sınırlarının ortaya konulabilmesi bakımından önemli ve araştırma yapılması gereken bir sahadır.

Anadolu ağızları üzerine ilk araştırmalar 19. yüzyılda yabancı Türkologlar tarafından yapılmış, 1940'tan sonra ise yerli araştırmacılar dönemi başlamıştır (Korkmaz, 1995: 233). Bu tarihten sonra Ahmet Caferoğlu'nun Anadolu'nun hemen hemen her yöresinden yaptığı derleme faaliyetleri Zeynep Korkmaz, Efrasiyap Gemalmaz, Ahmet B. Ercilasun, Leyla Karahan, Ahmet Buran ve M. Dursun Erdem'le devam etmiş, adını anamadığımız birçok Türkolog Anadolu ağızları üzerine çalışmış ve bu sahada epeyce ileri noktaya gelinmiştir. Fakat Anadolu Ağızları üzerine yapılan bu çalışmalar hala istenilen seviyede olmayıp yeterli görülmemektedir. Anadolu'da çalışılmamış ya da eksik çalışılmış bölgelerin bulunduğu bilinmektedir. Özellikle de bazı ağız yöreleri üzerine ya hiç çalışma yapılmamış ya da yüzeysel birkaç çalışmayla yetinilmiştir.

Doğu Anadolu sahasıyla ilgili Ercilasun, Gemalmaz, Buran, Zülfikar, Özer, Acar ve Gökçür'un önemli ağız çalışmaları olmasına rağmen bu bölgede tam anlamıyla çalışılmamış yöreler vardır. Bunlardan biri de Ardahan Yöresidir. Yörenin coğrafi olarak dağlık oluşu, beraberinde birçok doğal sınırın ortaya çıkmasına neden olmuş, farklı zamanlarda bu yöreye farklı etnik Türk topluluklarının gelip yerleşmesi ile de birbirine yakın olan bir yerleşim biriminden diğerine ağız farklılıkları kendisini göstermiştir. Dolayısıyla bu bölgenin daha dikkatli ve ayrıntılı çalışılması gerekmektedir. Çünkü ihmal edilen herhangi bir köşede, gözümüzden kaçan bir ağız olabilir. Doğal sınırlar sebebiyle karşımıza, küçük yerleşmelerde varlığını sürdüren alt ağız adacıkları çıkabilir.

Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Dr. İbrahim Tosun'un ilk baskısı 2014 yılında İzmir Elik

Yayımları tarafından çıkarılan “Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)¹” adlı bu ağız çalışması Ardahan Yöresinin merkez il, ilçe ve köylerini içine alan kapsamlı bir ağız çalışmasıdır. Ardahan Yöresinde Türkçenin birbirinden farklı birkaç ağız ortak anlaşma aracı olarak kullanıldığından Tosun’un bu çalışması oldukça önemlidir.

Dr. İbrahim TOSUN’un 2016 yılında “Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)” adlı kitabının genişletilmiş 2. Baskısı² Ankara Payda yayıncılık tarafından çıkarılmıştır. Kitabın 1. Baskısı tekrar gözden geçirilerek çeşitli düzeltmeler yapılmış ve önemli değişikliklerle güncelleştirilmiştir. Birinci baskıda sadece 30 adet bastırılmış Her iki baskı mukayese edildiğinde ilk baskıda sadece 30 adet bastırılmışken ikinci baskıda bu sayı artırılmıştır. 1. ve 2. baskı arasındaki mevcut değişikliklerin özellikle açıklama kısımlarını ve terimleri kapsadığı, ayrıca terimlerde ve açıklamalarda Türkçe kullanıma daha dikkat edildiği görülmektedir.

Tosun tarafından hazırlanan bu çalışmanın 2. Baskısı Ardahan ili ağızlarını ses ve şekil özellikleri bakımından değerlendiren inceleme ve metinlerden oluşmaktadır. Kitap sayfa aralıklarıyla birlikte sırasıyla şu kısımları içermektedir:

1 Giriş (s. 1-13)
2. Ardahan yöresi ağızlarının ses özellikleri (s. 13-122)
3. Ardahan yöresi ağızlarının şekil özellikleri (s. 122-202)
4. Sonuç (s. 202-205)
5. Haritalar (s. 205-206)
6. Kaynakça (s.207-215)
7. Metinler (s. 215-370)

Kitabın ilk kısmı olan Giriş bölümünde; öncelikle Ardahan İlinin tarihi, iklimi, ekonomik durumu ve coğrafi durumuyla ilgili kısaca bilgi verilmiştir. Ayrıca ağız araştırmaların önemi, Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılmış bazı önemli çalışmalar, ağız yöresinin sınırları, Ardahan İli ağızlarının diyalektolojik durumu, ilin etnik yapısı ve alt ağız grupları, ölçünlü dil-ağız ilişkisi ve bu çalışmada kullanılan çeviri yazı işaretleri konuları detaylı bir biçimde verilmiştir. Bu kısımda yapılan tanımlamalarda ve

¹ İbrahim TOSUN (2014), Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metinler), Elik Yayınları, İzmir 2014, s. 390, ISBN: 978-605-84819-0-9.

² İbrahim TOSUN (2016), “Ardahan İli ve Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin), Payda Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, s. 370, ISBN: 978-605-5223—50-2.

açıklamalarda özellikle Türkçe terim ve kavramlar kullanılmasına dikkat edilmiş, ağızlarla ilgili yapılan önemli çalışmalardan yararlanıldığı görülmüştür.

Ardahan yöresi ağızlarının ses özellikleri (s. 13-122) adlı 2. kısımda, yörenin ses özellikleri, ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki alt başlıkta verilmiş, ünlüler başlığı altında, önce yöre ağızında temel ünlüler dışında 18 ara ünlünün³ varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen ünlüler tanıtılmış, daha sonra da ses olayları örneklerle gösterilmiştir. Ünsüzlerin ele alındığı bölümde metinde tespit edilen ünsüzler, yazı dilinde bulunup bulunmaması bakımından ayrılmış, ünsüz değişimleri de ayrıntılı bir şekilde örneklerle açıklanmıştır.

Ardahan yöresi ağızlarının şekil özellikleri (s. 122-202); yapım ekleri, çekim ekleri ve eylemsiler olmak üzere üç başlıkta incelenmiş, metinlerde geçen yapım ekleri, çekim ekleri ve eylemsiler ayrıntılı bir şekilde işlenmiş olup bu ekler metinlerden elde edilen bolca örnekle desteklenmiştir. Böylece yörede karşılaşılan fiil çekimlerini, yapım eklerini, çekim eklerini ve eylemsileri toplu bir halde görebilme imkanı sağlanmıştır.

Sonuç bölümünde, yapılan araştırma neticesinde elde edilen bulgular ve araştırmada uygulanan yöntemler açıklanmıştır. Ardahan ağızlarının ses ve şekil bilgisi özellikleri bakımından diğer Türkiye Türkçesi ağızlarıyla benzer ve farklı yönleri bu bölümde sıralanmış, Ardahan ağızlarındaki karakteristik özellikler belirtilmiştir. Ayrıca bu karakteristik özelliklerin etnik yapıyla ilişkileri değerlendirilerek ağız özelliklerine göre alt ağız grupları belirlenmeye çalışılmıştır.

Haritalar bölümünde, derleme alanlarının ve ağız gruplarının haritaları verilmiştir. Haritalarda Ardahan Yöresinde metin derlenen alanlar belirtilmiş ve ağız gruplarını gösteren alanların haritası da verilerek yörede kullanılan ağız grupları şu adlar altında tanımlanmıştır: Yerli Ağız, Terekeme Ağızı ve Türkmen Ağızı

Kaynakça bölümünde, araştırmada kullanılan 124 kaynak maddeler halinde alfabetik sıraya konularak sıralanmıştır.

Metinler bölümünde, 71 kaynak kişiden derlenen ve çeviri yazı işaretlerine aktarılan 71 metin bulunmaktadır. Ardahan yöresinin merkez il ve ilçelerinden derlenen metinlerle birlikte il ve ilçe köylerinden derlenen metinler de önemli bir yer teşkil etmektedir. Kaynak kişilerin özellikle belli bir yaşın üstünde, okuma yazma bilmeyen

³ Bknz TOSUN, İbrahim (2012), Doğu Anadolu Ağızlarında Ara Ünlüler, Diyalektoloji Dergisi Yaz Summer 2012 λ Sayı Number 4 λ Sayfa Page 53-77.

kişilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca her metnin satır numaraları metinde gösterilmiştir.

Dr. İbrahim TOSUN'un, 2016 yılında "Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)" adlı çalışmasıyla 2010 yılında Prof. Dr. Ahmet Buran danışmanlığında tamamlamış "Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri" adlı basılmamış doktora tezi yöntem açısından kısmi olarak benzerlikler göstermesine rağmen her iki çalışma kendine özgü birbirinden farklı terminoloji, açıklama ve metinlerden oluşmaktadır. "Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)"adlı bu çalışma Anadolu ağzları konusundaki çalışmalara katkı sağlamış yöreyle ilgili mevcut boşluğu doldurmuştur. Yörenin farklı alanlarından derlenen metinlerin sayısı ve çeşitliliği; çalışmanın titizliğini, planlı ve disiplinli bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Ardahan Yöresinde Türkçenin birbirinden farklı birkaç ağzının ortak anlaşma aracı olarak kullanıldığının tespit edilmesi ve bu yöreyle ilgili alt ağız gruplarının belirlenmesi Tosun'un bu çalışmasını oldukça önemli kılmaktadır. Ayrıca bu çalışmayla Türk milli kültürünün ve aidiyetinin bir parçası olarak yöredeki Türk topluluklarının geçmişten getirdikleri sosyal hayatını, yaşam tarzını ve sözlü kültürünü (kültürel mirasını) ortaya koyan, günümüz kullanımına çok kolay adapte olabilecek sözlü ve zengin yöresel kelime hazinesinin de yok olması önlenmiştir. Türkoloji ağız araştırmalarına katkıda bulunmuş olan bu çalışma, bölgede yapılacak diğer çalışmalara da kaynaklık edecektir.

1. **Kitabın Adı:** Ardahan İli Ağızlarının
Ses Ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)

2. Kitabın Yazarı: İbrahim TOSUN

3. Kitabın Türü: İnceleme/Akademik

4. Kitabın Yayınevi: Payda

5. Kitabın Basım Yeri: Ankara

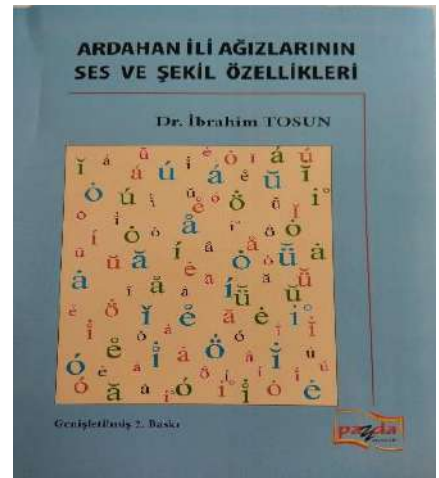
6. Kitabın Basım Yılı: 2016

7. Kitabın Baskısı: 2. Baskı

8. Kitabın Sayfa Sayısı:370

9. Kitabın Sayfa Yapısı: Kitap Kağıdı

10.Kitabın Özgün Dili: Türkçe

Kitabın Yazarı Hakkında Kısa Bilgi: Dr. İbrahim TOSUN, Tunceli/Pertek doğumludur. Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisansını tamamladıktan sonra Yüksek Lisansını Fırat Üniversitesinde 1996 yılında “Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları”; Doktora tezini de 2010 yılında “Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri” adlı çalışmasıyla Prof. Dr. Ahmet Buran danışmanlıklarında tamamlamıştır. Halen Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak akademik hayatına devam etmektedir.

Kitabın İçeriği Hakkında Bilgi: “Ardahan ili ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri” adlı bu kitap bir ağız çalışmasıdır. Kitap bir dil alanı içerisindeki farklı konuşma biçimlerini göstermekte ve yörede mevcut 3 alt ağız grubunun ses ve şekil özellikleri incelemektedir. Çalışmanın amacı Türkoloji ağız çalışmalarıyla; dilin yapısı, işlevsel durumu (yaygınlığı) ve gelişimi bakımından da yapılan dil çalışmalarına kaynaklık etmektir. Bu tür ağız çalışmalarının Türk milletinin mirası, geçmişinin bir parçası olan, ataların fitratını, mantığını ve yaşam tarzını ortaya koyan, çok estetik ve günümüz kullanımına kolay adapte olabilecek zengin bir kelime hazinesinin yok olmasını önlemede de büyük bir etkileri olacaktır.

Okur Yorumu: “Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metin)” adlı bu çalışmayla Anadolu ağızları konusundaki çalışmalara bir yenisi eklenerek yöre ağızları ile ilgili mevcut boşluk doldurulmuştur. Yörenin farklı alanlarından derlenen metinlerin sayısı ve çeşitliliği; çalışmanın titizliğini, planlı ve disiplinli bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Ayrıca Ardahan Yöresinde Türkçenin birbirinden farklı birkaç ağız ortak anlaşma aracı olarak kullanıldığından bu yöreyle ilgili alt ağız gruplarının belirlenmesi Tosun’un bu çalışmasını oldukça önemli kılmaktadır.

Okur: Ali KOÇ (2017), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi: alikoc@munzur.edu.tr

KAYNAKÇA

- BURAN, Ahmet, (2015), “Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü”, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDEM, M. Dursun, (2003), *Aydın, Mehmet, (2002), “Aybastı Ağzı (İnceleme-Metin)”*, TDK, Ankara, Türkbilig/5, 178-181.
- KORKMAZ, Zeynep, (1995), “*Türk Dili Üzerine Araştırmalar*”, Ankara: TDK Yayınları.
- TOSUN, İbrahim, (2010), *Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Van.
- TOSUN, İbrahim, (2012), “Doğu Anadolu Ağızlarında Ara Ünlüler”, *Diyalektoloji Dergisi* Yaz Summer 2012 λ Sayı Number 4 λ Sayfa Page 53-77.
- TOSUN, İbrahim, (2014), “Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metinler)”, Elik Yayınları, İzmir.
- TOSUN, İbrahim, (2016), “Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri (İnceleme-Metinler)”, Payda Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.